

Antonio Gramsci'nin Kuramında Faşizm Çözümlemeleri*

Fascism Analyses In Antonio Gramsci's Theory

Demirhan Fahri ERDEM**

Öz

Marksist düşünce geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan Antonio Gramsci, kuramsal açıdan faşizmin çözümlenmesine özgün ve önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda Gramsci, I. Dünya Savaşı sonrası İtalyan siyasal yaşamında, faşizmin bir hareket olarak gelişmesi ve sonrasında iktidara gelmesini sağlayan konjonktürü siyasal ve sınıfsal bağlamda çözümlenmiş, bu süreç boyunca küçük burjuvazinin oynadığı kritik role dikkat çekmiştir. Ayrıca yaptığı çözümlemeler doğrultusunda İtalya'daki faşistleşme sürecinin gelişimi hakkında bir takım öngörülerde de bulunmuştur. Gramsci kullandığı diyalektik yöntem doğrultusunda, faşizmin İtalya'daki gelişim sürecini çözümlerken, bunalım yaşayan İtalyan kapitalizminde burjuvazinin topluma dayattığı ikilikleri, faşist hareketin kendi içerisindeki farklı eğilimlerinden doğan ikilikleri ve komünistlerin faşizme karşı mücadelede kendi aralarındaki görüş farklılığından kaynaklanan ikilikleri yetkin biçimde ortaya koymuştur. Bu makale, faşizm üzerine düşünceleri günümüzde dahi önemini koruyan Gramsci'nin, faşizm çözümlemelerini konu edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Faşizm, Kapitalizmin Bunalımı, Tepki, Küçük Burjuvazi, İşçi Sınıfı

Abstract

Antonio Gramsci, having an important place in Marxist thought tradition, made theoretically original and important contributions to the fascism analysis. In this context, Gramsci analyzed the conjuncture, ensuring the development of fascism as a movement and then its accession to power, in Italian political life after the First World War in political and class contexts and also pointed out the crucial role of petit bourgeoisie during that period. Moreover, he made some predicts about the fascist up period in Italy in line with his analyses. According to the dialectical method he used, while he was analyzing the development of fascism in Italy, he competently presented the dichotomies imposed to the society by the Italian capitalism, being in a crisis, dichotomies emerged from the different tendencies in the fascist movement and also the dichotomies arising from the difference of opinion between the communists in their struggle against fascism. The fascism analyses of Gramsci, whose thoughts on fascism maintain their importance even today, are examined in this study.

Keywords: Fascism, Crisis of Capitalism, Reaction, Petit Bourgeoisie, Working Classes

Giriş

Antonio Gramsci I. Dünya Savaşı sonrası dönemde kitle mücadelelerinde önemli roller oynamış kuramcı ve eylemcilerden biridir. O, 1919-1920 yıllarında

* Makalenin Geliş Tarihi: 29.07.2015 Kabul Tarihi: 10.11.2015

** Yard.Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: demirhan@gazi.edu.tr

Gazi

Akademik
Bakış

295

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

Torino Fabrika Konseyleri'nin örgütleyicisi ve kuramcısı, L'Ordine Nuovo'nun yayımcısı ve 1921'de İtalyan Komünist Partisi (İKP)'nin kurucu üyelerinden birisi olmuş; İtalya'da faşizmin güçlenmesine karşı zorlu bir savunma mücadelesi verilirken 1924'te partinin en etkili önderi konumuna gelmiştir.¹ Dünya tarihinde ilk kez önce bir hareket, ardından da iktidar olarak İtalya'da somutlaşan faşizme karşı; tüm bu süreç boyunca ve süreç içerisinde, hem kuramsal, hem de eylemsel olarak mücadele eden Gramsci, Marksist kurama yaptığı pek çok katkının yanı sıra, faşizmin çözümlenmesine de önemli katkılar yapmış bir düşün ve eylem adamıdır.

Ortaya koyduğu kuramsal çalışmalarıyla Marksist düşünce geleneği içerisinde önemli bir yeri bulunan ve ölümü sonrasında Avrupa Komünizmi'ne (Avrokomünizm) esin kaynağı olan Antonio Gramsci, Marksist düşünürlerin faşizm konusundaki çözümlenmelerine önemli ve özgün katkılarda bulunmuştur. Bu çalışma, Gramsci'nin özgün yönleri de bulunan faşizm çözümlenmelerini konu edinmektedir.

"Antonio Gramsci'nin Faşizm Çözümlenmeleri" adlı bu çalışmada; ilk olarak Gramsci'nin, faşizmi kapitalist üretim biçiminin bunalımından kaynaklanan doğal bir sonuç olmanın çok daha ötesinde konumlandığı savunulmaktadır. Çünkü Gramsci'ye göre faşizm, burjuva demokrasisinin insanlık adına tüm kazanımlarını, geri dönülmez biçimde ortadan kaldıracak büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Ancak belirtilmelidir ki Gramsci'nin bu yönde yaptığı çözümlenmeler ve savunduğu görüşler, Komüntern çevresindeki bir takım düşünürlerce paylaşılsa da, hem Komüntern'de, hem de kendi ülkesi olan İtalya'nın sosyalist-komünist çevrelerinde başat hale gelememiştir. İleri sürülen bir diğer sav ise; Gramsci'nin kuramsal çalışmalarındaki diyalektik yöntem doğrultusunda, faşizmi çözümlerken de faşist hareket içerisindeki ikilikleri, komünist cephe içerisindeki ikilikleri, burjuvazinin topluma dayattığı ikilikleri ve burjuvazinin yönelimindeki ikilikleri yetkin biçimde çözümlendiğidir. Gramsci'nin bu yaklaşımı faşizmin çok daha gerçekçi ve derinlikli anlaşılmasına önemli katkılar yapmıştır.

Bu çalışma belirtilen savlara bağlı olarak, üç ana bölümden oluşmaktadır. Makalenin ilk ana bölümü içerisinde, Gramsci'nin faşizme zemin hazırlayan tarihsel süreç çözümlenmesi ele alınacak, ikinci ana bölümde sınıfsal ve işlevsel açıdan faşizm çözümlenmesi üzerinde durulacak ve son ana bölümde ise faşistleşme süreci hakkındaki öngörülerini yer alacaktır.

Belirtilen bölümlendirme içerisinde söz konusu savlar, Gramsci'nin İtalyancadan İngilizceye ve Türkçeye çevrilmiş olan gazete ve dergi yazıları, hapisanede kaleme aldığı notları, yaptığı konuşmalar gibi doğrudan kaynakların yanı sıra, Gramsci üzerine çeşitli yazarların yaptığı çalışmalar kapsamında ele alınacaktır.

1 Perry Anderson, *Batı'da Sol Düşünce*, (çev. Bülent Aksoy), Birikim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1982, s. 50-51.

Geri

Antonio Gramsci'nin Faşizme Zemin Hazırlayan Tarihsel Süreç Çözümlemesi

Faşizmin sınıfsal temeline yönelik çözümlenmeler, bu hareketin genelde büyük sermaye ve bunun yanı sıra (özellikle İtalya örneğinde) büyük toprak sahipleri çıkarına hizmet ettiğini vurgulamaktadır. Tarihsel süreç içerisindeki gelişmeler, bahsedilen bu vurguyu doğrulamaktadır. Gramsci'nin faşizm konusundaki çözümlenmeleri de, bu görüşe koşuttur. Gramsci'nin faşizmin sınıfsal çözümlenmelerine yaptığı katkı, faşist hareketin iktidara gelmesinde ve iktidara geldiğinde de toplumsal alanda destek bulmasında özellikle "küçük burjuvazi"²nin önemi-ne dikkat çekmesidir.³

19. yüzyılda büyük ölçekli sanayinin ve mali sermayenin gelişmesiyle birlikte, küçük burjuvazi üretim alanındaki konumunu kaybetmeye ve gerilemeye başlamıştır. İçine düştüğü bu durum küçük burjuvaziye siyasallaştırmıştır. Gramsci'nin belirttiği gibi küçük burjuvazinin siyasallaşması, parlamentonun yozlaşmasına yol açmıştır. Parlamento, büyük burjuvazinin sarayı ve kamu hizmetlerini denetleme organı iken, bir dedikodu ve skandal mekânına, bir asaklık aracına dönüşmüştür. İyice yozlaşan ve yönetici güce tamamen bağımlı hale gelen parlamento, halkın gözünde de saygınlığını yitirmiştir. Kitleler yönetimin keyfi eylemlerini kontrol altına almak ve bunlara karşı çıkmak için, doğrudan eylem yapmaya yönelerek, dışarıdan baskı uygulama yolunu seçmiş-

- 2 Gramsci'nin faşizm çözümlenmelerinde önemli bir yere sahip olan küçük burjuva kavramının açıklanması yerinde olacaktır. Küçük burjuva terimiyle kastedilen, öncelikle "küçük üretim" ve "küçük mülkiyet"tir. Küçük üretim, aynı kişinin hem üretim araçlarının mülkiyetine sahip olduğu, hem de doğrudan işçilik yaptığı, zanaatkârlık biçimleri ya da küçük aile işletmeleri olarak anlaşılmalıdır. Bu üretim biçiminde hiç ücretli işçi çalıştırılmadığından, ya da zaman zaman çalıştırıldığından, gerçek anlamda artı değere el koyma ve ekonomik sömürü sözü konusu değildir. Küçük mülkiyetle kastedilen ise, mal sahibinin ailesinin yardımını aldığı, işgücünü kendisinin sağladığı, ancak arada sırada ücretli işçi çalıştırdığı, sermayenin dolaşımındaki küçük ticarettir. Kısaca ekonomik düzeyde küçük mülkiyet ve küçük üretim ücretli emeği sömürmemeleriyle tanımlanabilirler. Bir de bu grubun yanı sıra, üretken olmayan ücretliler de küçük burjuva arasında sayılmaktadır (Nicos Poulantzas, *Faşizm ve Diktatörlük*, (çev. Ahmet İnel), Birikim Yayınları, İstanbul 1980, s. 246-247). Üretken olmayan ücretlilerden kastedilen ise, memurlar, bankacılar ya da hizmet sektöründe çalışanlar gibi ana bölüşüm ilişkileri içerisinde yer almayıp, daha çok dolaşım ilişkileri içerisinde ikincil dereceden bölüşüme konu olan kesimlerdir. İşte Gramsci, yukarıda açıklanmaya çalışılan küçük burjuvazinin, İtalyan siyasal yaşamında faşizmle sonuçlanacak olan süreçte, ne denli kritik bir rol oynadığını dile getirmektedir.
- 3 Aslında küçük burjuvazinin gerici yönelimi çeşitli Marksist düşünürlerce de çözümlenmiştir. Örneğin Rosa Luxemburg, Almanya'da daha 1907 yılında küçük burjuvazinin bu konumuna değinmiştir. Luxemburg'a göre seçmen kitlelerinin kaymalarının nedenini ortaya koymak büyük önem taşımaktadır. Yerleşik partilerin sömürge siyasalarını sürdürmek üzere kıskırttığı milliyetçilik ve Rus Devrimi'nin yayılmasından duyulan korku, orta sınıfları ve küçük burjuvaziye sosyal demokrasi karşıtı (ılımlı solun dahi karşıtı da denilebilir) bir tutuma sürüklemiştir. Annelies Laschitzka, *Rosa Luxemburg Her Şeye Rağmen, Tutkuyla Yaşamak*, (çev. Levent Bakaç), Yordam Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 204. Ancak Luxemburg 1919 yılında öldürüldüğünden, 1922 yılında iktidara gelecek olan faşizmin yükseliş aşamalarını ve İtalya örneğinde küçük burjuvazinin kritik önemini gözlemleyememiştir.

Gazi

Akademik
Bakış

297

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

tir. Gramsci'ye göre, İtalya'da, 1914'te yapılan büyük gösterilerle (Kızıl Hafta), parlamentarizm ve onunla beraber küçük burjuvazinin rolü organik bir çözülmeye uğramıştır. İşçi kitlelerinin sokaklara dökülmesine benzer biçimde, küçük burjuvazi de aynı taktiği izleyerek sokaklara dökülmeye başlamıştır. Yani parlamentarizme yozlaşma sonucunda, küçük burjuvazi, yönelimini değiştirerek parlamentarizm karşıtı olmuş ve sokağı yozlaştırmaya çalışmıştır.⁴

19. yüzyılın son on yılından itibaren İtalyan Küçük Burjuvazisi'nin sergilediği eğilim, İtalyan siyasal yaşamının I. Dünya Savaşı öncesindeki sosyo-ekonomik yapısıyla bir arada ele alındığında daha anlamlı hale gelecektir. Gramsci'nin belirttiği gibi, savaş öncesi dönemde "İtalyan Demokrasisi" kendine özgü bir yapı oluşturmuştu. Çünkü söz konusu demokraside ne ekonomik, ne de siyasal özgürlüklere izin verilmemekteydi. Bu sistem içerisinde toplumda yeni bir gücün özgürce gelişimine engel olunmaktaydı ve yönetici azınlık, polisin ve diğer güvenlik güçlerinin etkin desteği olmaksızın konumunu sürdürememekteydi. Bu yapı içerisinde işçiler hoşnutsuzlukları dolayısıyla sokaklara dökülmekteydiler.⁵ Yöneticilerin işçi hareketine karşı tutumlarına ve işçi hareketi üzerinde bilinçli bir rehberliğin yokluğuna rağmen, işçi hareketi başarısızlığa uğramamakta, hatta önemli başarılar sağlamaktaydı. Böylece, işçi sınıfı örgütlenmesinin varlığı ve gelişimi, ne demokratik bir sistemin izin verdiği devlet şiddeti, ne de yöneticilerin siyasi çürüme, yozlaşma yöntemlerinin sistemli bir şekilde kullanılması yoluyla önlenemeyecek bir duruma gelmekteydi. Dolayısıyla burjuvazi yönetici konumunu korumakta başarısızlığa uğramaktaydı.⁶

İtalyan siyasal yaşamında özellikle I. Dünya Savaşı süresince yaşanan bu kargaşa döneminin ardından, İtalyan burjuvazisi, demokratik bir sistem aracılığıyla yönetimini sürdüremeyecek konuma gelmiştir.⁷ İşte bu koşullar altında, daha öncesinde parlamentoyu ve ardından da sokakları yozlaştırmaya başlayan İtalyan Küçük Burjuvazisi, savaşta yıpranmış ve zayıflatılmış olan devlet yerine, devletten daha zengin ve güvenilir buldukları patronlar çevresinde örgütlenmeye başlamıştır.⁸ Burjuvazinin yolunun, parlamentonun ardından sokakları yozlaştırmaya başlayan küçük burjuvaziyle nasıl kesiştiğine değindikten sonra; küçük burjuvazinin, kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin çıkarına nasıl çalışmaya başladığına ve bu hareketin sistemli bir faşist harekete nasıl dönüştüğüne değinilmesi gereklidir.

4 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, (trans. John Mathews), (sel. and ed. Quintin Hoare), University of Minnesota Press, 1st. Published, Minneapolis 1990, s. 372-373 ve Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, (der. ve çev. Celal Kanat), Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul 1998, s. 139-140.

5 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, (trans. and ed. Quintin Hoare), Lawrence and Wishart, 1st. Published, London 1978, s.267.

6 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 268.

7 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 267.

8 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, a.g.e., s. 373 ve Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, a.g.e., s. 141.

Küçük burjuvazi şiddet eylemlerine “faşi” (fasci) örgütlenmeleri aracılığıyla başlamıştır. “Fasci di combattimento”, I. Dünya Savaşı sırasında ve savaşın kötü bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu örgütler küçük burjuva karakterli eski asker derneklerinden doğmuştur. Faşiler, sosyalist harekete karşıydılar ve bu nedenle de kapitalistlerin ve resmi-yetkili makamların desteğini kazanmışlardır. Söz konusu bu faşiler, toprak sahiplerinin, işçilerin artan gücü karşısında bir “beyaz muhafız” gücü kurma ihtiyacıyla aynı anda ortaya çıkmıştır. Böylece büyük toprak sahipleri, aynı faşi adını benimseyerek, silahlı bir çete sistemi kurmaya başlamışlardır. Sonraki gelişimleriyle bu çeteler, proletaryanın sınıf organları karşısında kapitalizmin beyaz muhafızı olmuşlardır.⁹ Sonuçta küçük burjuvazi, kapitalizmin ve toprak mülkiyetinin lehine bir işlev üstlenmiştir. Siyasal alanda faşizm şeklinde somutlaşan küçük burjuvazinin bu eğilimi, giderek artan ölçüde hukuk otoritesi yerine özel şiddeti geçirmiştir. Zamanında parlamentoyu yıkan küçük burjuvazi, artık burjuva devletini yıkmaya başlamıştır.¹⁰ Böylece yönetici konumunu sürdürmek isteyen burjuvazi, demokratik sistem dışına çıkarak ve küçük burjuvaziyi de yeni sistemine eklemeyerek, yönetme gücünü elinde tutmaya çalışmıştır.

Gramsci İtalyan siyasal yaşamında faşizmle sonuçlanan gelişmeleri çözümlemeye, küçük burjuva kaynaklı şiddet olaylarından ve bunlara seyirci kalarak, dolaylı destek veren devlet organlarından bahsederken, “tepki” (reaksiyon) kavramına değinmektedir. Faşizmin gelişmesinde ve giderek daha büyük kitlelere yayılmasında, Gramsci'nin tepki olarak değindiği kavramın önemli etkisi olmuştur. Gramsci tepkiyi şöyle tanımlamaktadır: “(tepki) emperyalist savaşın başarısızlığının ürünüdür; kapitalizmin İtalyan halkını düşürdüğü feci ekonomik koşulların bir ürünüdür; nasyonalist yanılsamaların ve artık bir halk için besin, giysi ve konut güvencesi veremeyecek bir devletin aldatmacalarının bir ürünüdür. (Tepki) şimdiki durumdan, yeni bir savaş aracılığıyla sıyrılma çabasıdır. Devlet bütçesindeki açığı, çevredeki ulusları yağmalayarak telafi etme çabasıdır. Her yolla kendisini bu uçurumdan kurtarmaya çabalayan ulusal ve özel mülkiyet rejiminin doğal, fizyolojik anlatımıdır... (Tepki) legal devletin başarısızlığıdır: ... legal devlet başarısızlığa uğramıştır ve o, komünistlerin kusuru yüzünden de yenilgiye uğramış da değildir... Hiçbir hükümet bunu bastırmaya uğraşmamıştır; gerçekte, her hükümet bunu teşvik etmiş, kışkırtmış ve az ya da çok açık bir şekilde, onu tahrik etmiştir”.¹¹ Gramsci, 1920 yılında yazdığı ve yukarıda aktarılan çözümlemeleri yaptığı yazısında, tepkinin yarattığı terörizmin özel alandan kamu alanına yöneldiğini, artık devletin kendisine sağladığı dokunulmazlıkla yetinmediğini, kendisinin devlet olmak istediğini¹² dile geti-

9 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 63.

10 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, a.g.e., s. 374 ve Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, a.g.e., s. 142.

11 Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, a.g.e., s. 123-124.

12 Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, a.g.e., s. 125. Burada, “faşizmin kendisinin devlet

gazi

Akademik
Bakış

299

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

rerek, faşizmin iktidara gelmesinden iki yıl önce, küçük burjuvazi şiddetinin devlet iktidarını amaçladığını ortaya koymuştur.

Gramsci, İtalyan siyasal yaşamında 1890'lardan, faşizmin iktidara geldiği 1922 yılına kadarki dönemde yaşanan kargaşanın, çalkantıların, toplumsal hareketler karşısında gösterilen tepkinin, kısaca faşizmi üreten sürecin temelinde; İtalya'da kapitalizmin artık üretici güçlerle uyumlu olmayı başaramamasını görmektedir. Gramsci'ye göre, kapitalizm üretici güçlerle uyumlu olmayı başaramadığında tepkicidir.¹³ Gramsci 1921'de, artık "üretici güçleri yönetme görevi kapitalist liderlerin kontrolünden çıktıkça, burjuva sınıfının umutları inanç alanına, tanımlanamayan ve doğaüstü alana doğru süzülmemektedir. Devrimin gerçekleşmesinin imkânsız olduğu artık anlaşıldığı için kamuoyu bir çeşit ilahi vahiyi beklemektedir"¹⁴ demektedir. Bu çözümlemeleriyle Gramsci ekonomik, siyasal ve sosyal alanda bunalım yaşayan İtalyan toplumunda karizmatik otorite tipinin iktidarı ele alması için gerekli sosyal şartların oluştuğunu dile getirmektedir. Bu doğrultuda kapitalistlerin saflarındaki kesimlerin gösterdiği tepki, kapitalist üretim biçiminin istikrarı için 1922'de Benito Mussolini'yi iktidara getirmiştir.

Antonio Gramsci'nin Faşizm Çözümlemeleri

İtalya'da küçük burjuvazinin desteğini kazanarak yükselişe geçen faşizm, orta sınıfların bunalımı sonucu ortaya çıkmıştır. Gramsci 1924'teki bir yazısında, İtalya'da orta sınıfların bunalımının neden diğer ülkelere oranla daha aşırı sonuçlar doğurduğunu ve bunun faşizmi üretilen iktidara taşıdığını çözümlemektedir. Buna göre İtalya'da sanayinin yetersiz gelişmesi ve mevcut sanayinin de bölgesel bir nitelik taşıması sonucunda, küçük burjuvazi hem sayıca çoğalmış, hem de mekânsal anlamda ulusal nitelikli tek sınıf olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında oluşan kapitalist bunalım, aynı zamanda üniter devletin çöküşü halini almış ve böylece milliyetçi ideolojinin yeniden doğuşunu teşvik etmiştir. Dolayısıyla işçi sınıfının, İtalyan toplumunun üniter ulusal ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayacak bir devleti kendi araçlarıyla yaratamamasının ardından, faşist bir çözüm dışında seçenek kalmamıştır.¹⁵

olmak istemesi", aslında totaliter bir sistem kurmayı öngördüğü anlamına gelmektedir. Yani devletin tüm toplumu kontrol altında tutmaya çalışması anlatılmak istenmektedir. Bu olgu sivil toplum-devlet ilişkileri bağlamında da formüle edilebilir. Faşistler devletin, sivil toplumu söğürmesini amaçlamaktadırlar. Bunun tersine Marksist bir düşünür olarak Gramsci, sivil toplumun devlete nüfuz etmesini öngörmektedir. James Martin, *Gramsci's Political Analysis: A Critical Introduction*, McMillan, London 1998, s. 88.

- 13 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, a.g.e., s. 360 ve Antonio Gramsci, *Komünist Partiyeye Doğru*, a.g.e., s. 131.
- 14 Antonio Gramsci, *Pre-Prison Writings*, (trans. Virginia Cox), (ed. Richard Bellamy), Cambridge University Press, 1st. Published, Cambridge 1994, s. 216.
- 15 *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar (1916-1935)*, (çev. İbrahim Yıldız), (haz. David Forgacs), Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2010, s. 168-169.

Görüş

Akademik
Bakış

300

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

1- İşlevsel ve Sınıfsal Bağlamda Faşizmin Tanımı

Gramsci, faşizmin tanımını işlevsel ve sınıfsal bağlamda olmak üzere iki kategori çerçevesinde ortaya koymuştur. Buna göre: Gramsci faşizmin tanımını işlevsel açıdan, işçi hareketleri karşısında gösterilen “tepki” ve “devletin restorasyonu” olgularına değinerek yapmıştır. Buna göre faşizm; “devlet restorasyonunun, yani, kapitalist reaksiyonun yeniden canlanmasının, proleter sınıfın en temel gereksinimlerine karşı kapitalist savaşımın sertleşmesinin hazırlık evresidir. Faşizm kapitalist şiddetin illegal yönüdür: devletin restorasyonu bu şiddetin legalizasyonudur.”¹⁶

Gramsci'nin sınıfsal açıdan yaptığı tanımlama ise “Faşizm kent küçük-burjuvazisinin ulusal politik yaşam sahnesinde sunduğu en son ‘temsil’ olmuştur.”¹⁷ şeklindedir. Bu tanımlamaya ek olarak belirtilmelidir ki; Gramsci'ye göre faşist hareket veya faşizm olgusu, İtalya'ya özgü değildir. Nasıl ki Komünist Parti oluşumu sadece İtalya'ya özgü değilse, faşizm de sadece İtalya'ya özgü bir oluşum sayılmamalıdır. Çünkü Gramsci'ye göre, kapitalizm yalnızca İtalya'da değil, tüm dünyada üretici güçlerle uyumlu olmaktan çıkmıştır.¹⁸ Tüm bu çözümlenmelerinin doğal sonucunu Gramsci, İtalyan Komünist Partisi'nin 1922 yılında yaptığı Roma Kongresi'nde ısrarla “Faşizm('in), kapitalizmin gelişiminde doğal bir evre...” olduğunu açıklamıştır.¹⁹

2- Sınıfsal Çözümleme: Küçük Burjuvazinin Önemi

İtalyan kapitalizminin vardığı faşist aşamayı, sınıfsal bağlamda çözümleyen Gramsci, faşizmin daha çok çıkarına çalıştığı sınıflarla; gücünü dayandığı, destek aldığı kesimleri ayırt etmektedir. Gramsci, 2 Ocak 1921'de L'Ordine Nuovo'da şunları yazmaktadır: “‘Faşizm’ şeklindeki bu en son politik somutlaşmasıyla, küçük-burjuvazi kapitalizmin ve toprak mülkiyetinin uşağı olarak, karşı devrimin ajanı olarak kendi asıl renklerini bir kez daha göstermiş oldu.”²⁰ Gramsci, İtalyan Komünist Partisi'nin 1926 yılında Lyon'da yapılan III. Kongresinde de, işçi sınıfını etkisiz kılmak için, onun çözülmesini ve örgütsüzleşmesini amaçlayan bir silahlı gerici hareket olan faşizmin, İtalyan yönetici sınıfının, kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin hizmetinde bir hareket olduğunu belirtmektedir. Ama Gramsci'ye göre faşizm, söz konusu sınıfların

16 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, a.g.e., s. 361 ve Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, a.g.e., s. 132.

17 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, a.g.e., s. 372 ve Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, a.g.e., s. 139.

18 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, a.g.e., s. 361 ve Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, a.g.e., s. 132.

19 Maria A. Macciocchi, “Gramsci ve Faşizm Sorunu”, *Faşizmin Analizi*, (çev. Cemal Süreya), Payel Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 2000, s. 16.

20 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, a.g.e., s. 374 ve Antonio Gramsci, *Komünist Partiye Doğru*, a.g.e., s. 142.

gazi

Akademik
Bakış

301

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

çıkarına çalışmakla beraber²¹, toplumsal desteğini kent küçük burjuvazisinden ve kimi yerlerde toprak mülkiyetinin dönüşümüyle ortaya çıkan yeni bir tarım burjuvazisinden sağlamaktadır.²² Anlaşılacağı üzere, faşizmin güç kazanmasında, toplumdaki küçük burjuva kesiminin desteğini kazanması²³ kritik bir öneme sahiptir.

Gramsci, küçük burjuvazinin faşizme olan eğilimini, yani küçük burjuvazinin, düşüş halindeki burjuvazi karşısında, faşizmin her düzeydeki hiyerarşisini nasıl kabul ettiğini de çözümlenmektedir. Gramsci'ye göre küçük burjuvazinin üretimde hiçbir işlevi yoktur, bu sınıf kapitalizmin çelişkilerinin ve karşıtlıklarının farkında değildir ve sınıf mücadelesinin sosyalistlerle, komünistlerin şeytansı bir buluşu olduğunu düşünmektedir. Faşizmin hiyerarşi anlayışı, tamamen küçük burjuva anlayışıyla uyusmaktadır. Faşist seçkinlerin denetimi altında örgütlenmiş küçük korporasyonlardan meydana gelen bir toplum anlayışı, küçük burjuva ideolojisinin tüm önyargı ve hevesleriyle uyusmaktadır.²⁴ Küçük burjuvazinin eğilimleriyle, faşist hareket arasındaki bağı böylece formüle eden Gramsci, faşist hareketin sınıfsal çözümlenmesinde, küçük burjuvazinin yaşamsal konumunu açıklamaya girişmektedir. Gramsci'nin belirttiği gibi faşizmin en belirgin özelliği küçük burjuvaziye kitle hareketi olarak örgütlemeyi başarmasıdır. Tarihte bu durum ilk kez gerçekleşmiştir ve faşizmin özgünlüğü de burada yatmaktadır. Çünkü faşizm, bir yapı ve birleştirici ideolojiden yoksun olan bir sınıfı, örgütleyecek uygun biçimi bulmuştur.²⁵

Gramsci faşizmi; faşizmin devlet ya da dayandığı sınıflarla olan ilişkisi bağlamında; faşizmi destekleyen sınıfların faşist hareket içerisindeki eğilim farklılığı bağlamında ve son olarak faşizmin diğer uluslarla olan ilişkisi bağlamında ele almıştır.

3- Faşizmin Özerk Niteliği

Faşizmin burjuvazinin (ve toprak sahiplerinin) hesabına çalıştığını belirten Gramsci, faşist iktidarın ikinci yılında şunları yazmaktadır: "Her şeyin temelini"

- 21 Faşizmin, kapitalistlerin, toprak sahiplerinin ve hatta yönetici sınıfın çıkarlarına hizmet etmesi, küçük burjuvazinin faşizmden çıkar sağlamadığı anlamına gelmemektedir. Gramsci'nin incelemelerinde ortaya koyduğu gibi, faşizmle beraber devlet bürokrasisi aygıtının genişlemesiyle, küçük burjuva kitlelerinin önemli bir kısmına iş sağlanmıştır (Nicos Poulantzas, *a.g.e.*, s. 266).
- 22 Maria A. Macciocchi, *a.g.m.*, s. 37.
- 23 Faşizmin küçük burjuvaziye örgütlemesi oldukça ilginç ve önemli bir olgu olarak görünmektedir. Çünkü faşizm temelde büyük sermaye ve toprak sahiplerinin çıkarına çalışmaktadır, ancak Martin'in de belirttiği gibi, faşizm aracılığıyla, oligarşik sanayi ve tarım kapitalizminin desteklenmesinden hoşnutsuz olan küçük burjuvazi bu sınıflar lehine örgütlemiştir (James Martin, *a.g.e.*, s. 36).
- 24 Maria A. Macciocchi, *a.g.m.*, s. 33.
- 25 Giuseppe Fiori, *Bir Devrimcinin Yaşamı: A. Gramsci*, (çev. Kudret Emiroğlu), V Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1989, s. 164.

Görüş

de, faşizmin kendisi bir problem olarak yer almaktadır: faşizm öyle bir hareket- tir ki, burjuvazi tepkinin kendi avucunda basit bir 'enstrüman' olması gerekti- ğini düşünmüştür, fakat bu hareket bir kez serbest kaldığında şeytandan çok daha kötüdür, kendisinin daha fazla baskı altında tutulmasına müsaade etmez ve kendi hesabına çalışır... Faşizmin kendisi burjuvazinin önemsiz bir 'enstrü- manı' olarak kendisini sunmaya meyilli değildir..."²⁶

Gramsci açısından faşizm, sınıf veya devlet ile bire bir ilişkisi olan bir olgu değildir. Bir hareket olarak faşizm devletten özerk şekillenmiştir. Faşizmin eylemcileri işçi sınıfını boyunduruk altına alarak, büyük sermayenin gelişmesi için gerekli nesnel koşulları yaratmalarına karşın, tekelci sermayenin ajanları değildirler. Faşizm, kendi çıkarları için baskı yapan küçük burjuva bileşenler- den oluşmaktadır.²⁷

O halde Gramsci'nin çözümlemesinde, faşizmin devletle ya da sınıfla olan ilişkisinin, indirgemeci bir yaklaşım içerisinde ele alınmadığı görülmekte- dir. Faşizm devletin ya da bir sınıfın doğrudan bir yansıması, gölge görüngüsü değildir.

4- Faşist Hareket İçerisindeki Farklı Eğilimler ya da İkilikler

Hatırlanacağı üzere faşist hareket ilk olarak kentlerde ortaya çıkmıştı. Mussolini etkinlik alanı olarak kentleri esas alırken, 1920'den başlamak üzere büyük top- rak sahiplerinin saldırısıyla kırsal faşizm gelişmeye başlamıştır. Böylece temel- de vurucu çetelere dayanan kırsal faşizm, tarım işçileri ve yoksul köylülerden oluşan sosyalist-komünist eğilimli örgütlere saldırmaya başlamıştır.²⁸ Bu ge- lişmeler doğrultusunda, süreç içerisinde, faşist hareketin etkinlik gösterdiği bölgelere bağlı olarak, iki farklı tarzı simgeleyen eğilim ortaya çıkmıştır. Bu eğilimleri ayırt etmek, faşist hareket bağlamında sınıfsal eğilimleri çözümle- mek açısından önem taşımaktadır.

Gramsci'nin faşist hareketi, "kentsel-parlamentar faşizm" ve "kırsal-si- lahlı faşizm" olarak sınıflandırdığı ileri sürülebilir. Faşizm içerisindeki bu po- tansiyel ayırım kimi dönemlerde açıkça ortaya çıkmaktadır. Gramsci'ye göre, faşist hareket içerisindeki bu ilk çekirdek, yani kentli-parlamentar eğilim, sos- yalist partiyle olan sınıf uzlaşmazlığını terk ettiğini ilan etmeye, bir diğer de- yişle uzlaşmaya yatkındır. Fakat bunlar karşısında yer alan ikinci çekirdek, yani kırsal-silahlı eğilim, tarımsal kapitalistlerin kendilerine köylü sınıfını sömürme imkânı veren tek taktiklerinden, bir diğer deyişle kıyıci bir şiddet uygulamak- tan vazgeçmemektedir. Bu bağlamda Gramsci, faşist hareketin temelde barışa taraftar olanlarla, karşı olanlar arasındaki ikili bölünmeye indirgenebileceğini

26 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 274.

27 Bob Lumley, *Gramsci's Writings on the State and Hegemony, 1919-35: A Critical Analysis*, The University of Birmingham, Birmingham t.y., s. 22.

28 Nicos Poulantzas, a.g.e., s. 137.

ileri sürmektedir.²⁹ Faşist hareket içerisindeki bu iki farklı, hatta kimi zaman birbirleriyle zıtlaşan eğilim bir mücadeleye yol açmaktadır. Kırsal faşizmin uzlaşmaz tutumu ve yoğun biçimde şiddet uygulamaları; görece uzlaşmacı, belli oranda parlamenter eğilime sahip kentsel faşizmin tepkisine yol açmaktadır.

Gramsci sınıf mücadelesi konusunda köylülüğün psikolojisini, eğilimini çözümlerken, köylülerin parlamenter-demokratik yönelime sahip olmadıklarını, basit terörist yöntemlere eğilimli olduklarını, kendilerini sömürcülere karşı mantiki süreklilikten yoksun bir tepki gösterdiklerini vurgulamaktadır. Gramsci'ye göre köylüler, her zaman için yasaların düzeninin dışında yaşamışlardır. Örgüt, devlet, disiplin nedir bilmemektedirler. Bu nedenlerle sınıf mücadelesinde sabırsızdırlar, vahşi biçimde serttirler. Eylemleri için kendilerine genel bir amaç saptayamaz ve bu amacı gerçekleştirmek için sabırla sistemli bir mücadele sürdüremezler.³⁰ Dolayısıyla, kendilerini sömürcülere karşı böylesi kıyıcı tepki gösteren köylülerin, kendilerini örgütleyen sömürücüler önderliğinde, tarım işçileri ve yoksul köylülere yönelik kırsal faşizmin şiddet eylemlerinde de aynı kıyıcılığı sergileyecekleri tahmin edilebilir.

Gerçekten de Gramsci çözümlerinde, kırsal faşizmin uyguladığı şiddet eylemlerinin, Mussolini tarafından simgelenen kentsel faşist çekirdeği derinden sarstığını dile getirmektedir. Öyle ki, kentsel faşizm, kırsal bölgelerdeki faşinin olumsuz taktiklerini tehlikeli görmeye başlamıştır.³¹ Faşist hareket içerisindeki bu iki farklı eğilim, söz konusu iki çekirdek arasında bir iktidar mücadelesine dönüşmüştür.³²

Ancak diğer yandan, kırsal faşizmin şiddete dayalı taktikleri, ülkede ve parlamentoda, Sosyalist Parti'yi işbirliği yapmak için esnek davranmaya ve istekli olmaya ittiğinden, genel anlamda faşist hareket adına mükemmel bir sonuç vermiştir.³³ Böylece bu sonuç, faşist hareket içerisinde ciddi bir çatlak bulunmasına rağmen, "baskın biçimde parlamenter ve işbirlikçi olan kent küçük burjuva çekirdeği ile; yoksul köylüler ve onların örgütleri karşısında çıkarları bulunan; kararlı bir sendika karşıtı ve tepkici olan; devletin otoritesi ya da parlamentonun etkililiğinden ziyade doğrudan silahlı faaliyetlere daha çok güven duyan, büyük ve orta ölçekli toprak sahipleri ve çiftçilerin kendileri tarafından biçimlendirilen kırsal olanı arasındaki yarığın şiddetlenmesini..."³⁴ önlemiştir. Kısaca, kentsel ve kırsal faşizmin uyguladığı taktikler farklılık göstermesine, hatta kırsal faşizmin taktiklerinin kentsel faşizmi rahatsız etmesine rağmen;

29 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 64.

30 Antonio Gramsci, *İtalya'da İşçi Konseyleri Deneyimi*, (çev. Yusuf Alp), Belge Yayınları, İstanbul 1989, s. 33-34.

31 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 64.

32 Faşizmin kendi içerisindeki iktidar mücadelesinin ayrıntıları için bakınız: Nicos Poulantzas, a.g.e., s. 137.

33 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 64.

34 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 63.

Görüş

her iki eğilimin sanayi ve tarım işçileriyle, yoksul köylüler karşısındaki çıkarlarının, söz konusu ayrılığa baskın gelmesi nedeniyle, faşist hareket içerisinde bir bölünme gerçekleşmemiştir.

5- Faşizmin Uluslararası İlişkilerdeki Eğilimi: Emperyalizm

Gramsci, faşizmin devlet ve sınıflarla olan ilişkisini ve faşizmin kendi içerisinde farklı eğilimlerin birbirleriyle olan ilişkilerini İtalyan siyasal yaşamı içerisinde, yani ulusal sınırlar içerisinde incelerken, faşizmin diğer uluslarla olan ilişkilerini, yani ulusal sınırlar dışındaki eğilimini de gözden kaçırmamıştır.

Faşizmin uluslararası alandaki eğiliminin emperyalizm olduğu anlaşılmaktadır. Macciocchi'nin de belirttiği gibi, Gramsci 1921'de faşizmde uluslararası alanda bir yayılma eğilimi tespit etmekte, bunun Avrupa çapında büyük bir tehlikeye yol açacağını belirtmektedir.³⁵ Daha sonra Gramsci, 1926 yılında İtalyan Komünist Partisi'nin Lyon'da yapılacak III. Kongresi için hazırladığı tezlerinde, faşizmin emperyalist eğilimi konusundaki çözümlemelerini daha da derinleştirmiştir. Gramsci faşizmin emperyalist eğilimini şu şekilde çözümlemekte: "Faşizmin siyasal ve ekonomik işleyişiyle bütün propagandasının taçlandığı haşmet 'emperyalizm'e olan eğilimidir. Bu eğilim İtalyan tarım ve sanayi sınıfının İtalyan toplumunun bunalımına, İtalyan toplumunun kendi dışında bulunduğu yanıtıdır. İçinde savaş tohumları taşıyan, görünürde İtalyan yayılmacılığı için çıkacak, fakat gerçekte faşist İtalya'yı şu veya bu emperyalist grubun elinde dünya egemenliği için bir araca dönüştürecek bir savaştır."³⁶

6- Faşizme Karşı Komünist Cephe İçerisindeki İkilikler ve Gramsci'nin Özgünlüğü

Gramsci, faşizmin içerdiği potansiyeli ve tehlikeyi sezen, İtalya'daki ilk siyasal gözlemci ve eylemciler arasında yer almaktadır.³⁷ Gramsci'nin çözümlemelerinin özgünlüğünü, Marksist kuramcıların faşizm çözümlemelerine yaptığı katkıyı ve tarihin de gösterdiği gibi faşizmi açıklamadaki geçerliliğini ortaya koymak açısından, bu çözümlemelerin, döneminin komünist önderlerinin ve Komüntern'in çözümlemelerinden farkını belirtmek gerekmektedir.

Öncelikle Gramsci'nin düşüncelerinin döneminin komünist önderlerinin düşüncelerinden hangi noktalarda ayrıldığını açıklamak yararlı olur. Gramsci ile bu önderlerin çözümlemelerde ayrıldıkları nokta faşizm-demokrasi ilişkisi üzerinde odaklanmaktadır. Örneğin Amadeo Bordiga, faşizmin, önceki burjuva hükümetlerinin basit bir devamı olduğunu savunurken, Gramsci bu düşünceyi yeterli bulmamaktadır.³⁸ Gerçekten de Bordiga, Roma üzerine yürü-

35 Maria A. Macciocchi, a.g.m., s. 28.

36 Giuseppe Fiori, a.g.e., s. 182 ve Maria A. Macciocchi, a.g.m., s. 38.

37 Walter L. Adamson, *Hegemony and Revolution: A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory*, University of California Pres, 1. Printing, Berkeley 1983, s. 71.

38 Bob Lumley, a.g.e., s. 21.

Gazi

Akademik
Bakış

305

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

yüşten sonra olanların yalnızca idari bir değişiklik olduğunu düşünmekteydi. Umberto Terracini için ise, Roma'ya yürüyüşün ve ardından Mussolini'ye hükümet kurdurulmasının, şiddetli bir kabine bunalımından başka bir anlamı yoktu. Palmiro Togliatti de aslında burjuva demokrasisi ve faşizm arasında ciddi bir fark olmadığını savunan görüşlere katılmaktaydı. Böylece bu önderler faşizm ve geleneksel demokratik partiler arasındaki niteliksel farkı ayırt etmemişler, faşizmin özel tehlikesinin farkına varamamışlar ve buna bağlı olarak da burjuva demokrasisinin yerini, burjuva diktatörlüğünün aldığını görememişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da faşizme karşı savunma cephesinin, güçlerin faşizm karşıtı en geniş yelpazede birleştirilmesi gerekliliğini anlayamamışlardır. Bu önderlere göre birleşmesi gereken güçler burjuva siyasal yelpazesinin sol kanadıyla sınırlıydı. Oysa Gramsci, faşizmin yenilik taşıyan niteliğinin farkındaydı ve daha geniş bir yelpazede birleşmesi gerekliliğine inanmaktaydı.³⁹ Ransome'ın belirttiği üzere İtalyan Komünist önderler arasındaki farklılık, kısmen Gramsci'nin faşizmin önemini daha çok yönlü yorumlamaya başlamasından kaynaklanmıştır. Aslında Gramsci, önceleri faşizmin sınıf mücadelesinin en son aşaması olarak doğru anlaşılabilirliği konusunda Bordiga ile hemfikir idi. Ancak kısa bir süre sonra bu görüşünü daha da derinleştirerek, faşizmin köylülerden kiliseye kadar farklı kaynaklardan halk desteği alan çok sınıflı bir olgu olduğunu savunmuştur. Yani faşizmin gelişiminde, uluslararası kapitalizmin gelişmesinden çok İtalyan psikolojisi ve kültürüne dikkat çekmeye başlamıştır. Bu yorum, doğrudan solun kendisini savunmak için yeni taktiklere yönelmesi gerektiği anlamına gelmektedir ve Gramsci ile Bordiga'nın kesin biçimde ayrıldığı nokta da budur.⁴⁰ İtalya dışında da, örneğin "Birleşik Cephe" siyasasını benimseyen Komünistlerin önemli isimlerinden biri olan Georgi Dimitrov; faşizme karşı mücadelede Komünist partilerin burjuvaziyle işbirliğine gitmesine karşı olmakla beraber, burjuvaziyle işbirliği içinde olduğunu belirttiği sosyal demokratlarla, burjuva partileriyle koalisyonda bile olsalar, Birleşik Cephe siyasasını gerçekleştirmek için işbirliği yapılması gerektiğini savunmaktadır.⁴¹ Anlaşılacağı üzere Dimitrov'un savunduğu bu yaklaşım da, siyasal yelpazenin sol kanadıyla sınırlıdır ve Gramsci'nin sağ kanatta yer alan liberal ve ılımlı milliyetçileri de içeren yaklaşımıyla uyuşmamaktadır.

Gramsci, burjuva demokrasisi ve faşizmi aynı kefeye koymamakta, basitçe her ikisini birbirine indirgememekte; faşizmin, burjuva demokrasisini bile mumla aratacak, burjuva demokrasisinin tarihsel kazanımlarını ortadan kaldıracak bir tür bela ya da felaket olduğunu düşünmektedir.

Gramsci'nin düşünceleri, benzer bir biçimde Komünistlerin resmi tezlerinden de ayrılmaktadır. İlk ayrılık noktası, komünist önderlerin görüşlerinden

39 Giuseppe Fiori, *a.g.e.*, s. 144.

40 Paul Ransome, *Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş*, (çev. Ali İhsan Başgöl), Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2011, s. 133-134.

41 Georgi Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, (çev. Ali Özer), Yücel Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1974, s. 101-102.

ayrıldığı noktadır. Komüntern; demokrasi ve faşizmin, tek bir gerçeğin iki farklı görünüşü, işçi sınıfını yolundan döndürmek isteyen burjuva sınıfının, bir faaliyetinin iki farklı biçimi olduğu yönündeki görüşü kabul etmiştir.⁴² Ama 1928 sonrasında Komüntern'in bu yöndeki yaklaşımını değiştirdiği söylenebilir. Bu noktada Dimitrov'un faşizm tanımı önemlidir: "Faşizm, emperyalizm ve sosyal devrim döneminde, kapitalist burjuvazi ve diktatörlüğünün sınıf hâkimiyeti sistemidir... Faşizm burjuvazinin sınıf egemenliğinin son aşamasıdır." Dimitrov'a göre faşizmi, kapitalizm çerçevesinde, yerini eski burjuva demokratik rejimine bırakacak geçici bir yönetim olarak kabul etmek ve büyük kapitalist ülkelerde gelişme tehlikesini inkâr etmek boş bir aldatmacadır.⁴³ Dimitrov 1935 yılında, Gramsci'nin görüşlerine koşut biçimde, faşizmin yönetimi ele geçirmesinin, sadece bir burjuva hükümetinin, bir diğerini izlemesi olmadığını dile getirmektedir. Burjuvazinin, burjuva demokrasisinin belli bir sınıfsal egemenliği içeren devlet biçiminin, bir diğeriyle, açıkça terörist bir diktatörlükle yer değiştirmesi olduğunu belirtmekte⁴⁴ ve böylece faşizmin niteliksel farklılığına ve tehlikesine vurguda bulunmaktadır. Bu doğrultuda Dimitrov, kapitalist ülkelerin emekçi kitlelerinin bir seçimle karşı karşıya kaldığını söylemiştir. Bu seçim proletarya iktidarı ile burjuva demokrasisi arasında değil; burjuva demokrasisi ile faşizm arasındadır. Yani Gramsci'nin görüşlerine benzer biçimde Dimitrov açısından da, faşizmin yükseldiği ve burjuva demokrasisini tehdit ettiği bir dönemde, devrimcilerin burjuva demokrasisine karşı aldıkları tutumlarda tüm kalıplardan sıyrılması gerekmektedir.⁴⁵

Gramsci'nin Komüntern'den ayrıldığı ikinci nokta ise, faşizm çözümlenmelerinde küçük burjuvaziye yapılan vurguda ortaya çıkmaktadır. Komüntern, faşizmi dar bir çözümlenmeyle, kapitalizmin silahlı ordusunun bir tepkisi olarak değerlendirmektedir. Oysa Gramsci faşizmi, sadece silahlı bir tepki olarak değil, kitlelere özellikle de küçük burjuvaziye el atmayı amaçlayan uzun bir üst yapı savaşı olarak değerlendirmektedir.⁴⁶ Ancak belirtilmelidir ki, Komüntern daha sonradan faşizm ve küçük burjuva arasındaki ilişkiyi çabucak kavramıştır. Gramsci'nin aksine, daha öncesinde Komüntern, küçük burjuvazinin etkin biçimde toplumsal bir güç işlevi görebileceğini kabul etmemekteydi. Çünkü küçük burjuvaziyi, sermayenin basit bir artçı gücü olarak görmekteydi.⁴⁷

7- Faşizmin Uygulamaları: Burjuvazinin Toplumda Dayattığı İkilikler

Buraya kadar, Gramsci'nin faşizmi kuramsal bağlamda nasıl açıklamaya çalıştığı üzerinde durulmuştur. Bu kuramsal, yani soyut tanımlama, çözümlenme ve açıklama çabaları temelinde, Gramsci'nin edimsel, somut, işlevsel olarak fa-

42 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 267.

43 Georgi Dimitrov, a.g.e., s. 30-31.

44 Georgi Dimitrov, a.g.e., s. 54-55.

45 Georgi Dimitrov, a.g.e., s. 161-163.

46 Maria A. Maccocchi, a.g.m., s. 13.

47 Nicos Poulantzas, a.g.e., s. 253.

Georgi

Akademik
Bakış

307

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

şizmin devinimini, konumunu, yapılanmasını nasıl değerlendirdiğini de ortaya koymak gerekmektedir.

Bu bağlamda ilk değinilebilecek nokta; faşizmin İtalya’da, işçileri ve yoksul köylüleri, burjuvazinin kendi çıkarları doğrultusunda örgütlediği ve sınırlarını belirlediği bir siyasal alana mahkûm etmeye çalıştığı, bunu gerçekleştirmek için de işçi hareketini edimsel olarak iki seçenikle karşı karşıya bırakmış olduğudur. Bu noktayı şöyle açıklamak mümkündür: Gramsci’nin belirttiği gibi İtalya’da “demokratik” olarak adlandırılan dönemde dahi liberal burjuvazi, işçi ve köylülerin örgütlenmesi karşısında faşi çetelerini, yani faşistleri desteklemiştir. Söz konusu saldırılar karşısında işçi ve köylü örgütlenmeleri güçlerinden çok şey yitirmişlerdir. Gramsci’ye göre, işçi sınıfının düşürüldüğü bu durum karşısında, burjuvazi gücünü koruduğu sürece iki türlü davranabilir. Ya devletin ve toplumun iç tutunumu üzerinde tehlikeli yan etkileri olacağından çekinmeksizin işçi sınıfına karşı silahlandırdıkları, cesaretlendirdikleri ve teşvik ettikleri faşizmden sorumluluklarını ayırırlar; ya da hukukun üstünlüğüne dayanan yönetimi yeniden kurarlar. Burjuvazinin ilk seçeneği uygulaması mümkündür. Çünkü işçiler dağılmıştır ve örgütsüzdür, toplumun genel krizini devirme çevirebilecek güçte değildirler. Burjuvazinin ikinci seçeneği uygulaması da mümkündür. Çünkü faşizm işçilerin son otuz yılının çalışmalarının sonuçlarını yok etmiştir ve ikinci seçeneğin uygulanması için gerekli koşulları yaratmıştır. İşçi sınıfının örgütlenme özgürlüğü, ancak burjuvazi, işçi sınıfının bu özgürlükleri daha fazla kullanamayacağından emin olduğu takdirde kabul edilir.⁴⁸ Gramsci burjuvazinin, işçi sınıfını, aba altından sopa göstererek, her koşulda dizginler kendi elinde kalacak biçimde, nasıl “demokrasi” ile faşizm seçenekleri karşısında bıraktığını yetkin bir şekilde çözümlemektedir. Gramsci’ye göre “‘demokrasi’ resmi özgürlük koşullarında dahi işçi sınıfının baskısına daha fazla direnemeyeceğini hissettiği zaman faşizmi örgütlemiştir. Faşizm, işçi sınıfının gücünü zayıflatarak, ‘demokrasi’nin varoluş ihtimalini yeniden düzenlemiştir. Burjuvazinin amacı doğrultusunda, emeğin bölünmesi mükemmel olarak işlemelidir: faşizm ve demokrasinin yer değiştirmesi işçi sınıfının yeniden dirilme ihtimalini sonsuza dek önlemelidir.”⁴⁹ Bu bakış açısını kabul etmek, işçi sınıfını kısır bir döngü içerisine sokmaktadır. Faşizmden kaçınmak için burjuvazinin ‘demokrasi’si içerisinde kalınması durumunda, söz konusu kısır döngüye düşülmektedir. Çünkü burjuva demokrasisinin sınırları vardır. Sendikaların, köylü birliklerinin, parti şubelerinin, işçi meclislerinin ve federasyonların, koopera-

48 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 269.

49 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 270. Gramsci’nin çözümlerine bakıldığında burjuvazinin, işçi sınıfını söz konusu iki seçenek karşısında bırakma taktiğinin oldukça başarılı bir şekilde işlediği ortaya çıkmaktadır. Çünkü Gramsci’nin de belirttiği gibi, olguları bu biçimde görenler yalnızca burjuvazi değildir. Aynı bakış açısına, içerisinde Reformistlerin ve Maksimalistlerin bulunduğu bir çevre de sahip olmuştur. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 270.

tiflerin, fabrika içerisinde işverenin özgürlüğüne sınırlama getiren komitele-
rin v.s. bir sınırı vardır. Bu örgütler aracılığıyla, kitlelerin baskısı uyarıldığında,
burjuva toplumunun sınırları üzerine çıkıldığı andan itibaren, 'demokrasi' bu
duruma ne karşı koyabilir, ne de bu durumu hoş görebilir. Ortaya çıkan bu
tehdidi yok etmek için silahlı güçlerini devreye sokar.⁵⁰ Öyleyse, işçi sınıfına
dayatılan bu kısır döngüye düşmemek için ne yapılmalıdır? Gramsci'ye göre
bu sorunun çözümü, edimsel olarak devrim sorununun çözümü anlamına gel-
mektedir. Bu kısır döngüyü kırmanın tek bir yolu vardır. Burjuva politik krizinin
gelişimi sırasında büyük işçi kitlelerinin örgütlenmesinde başarılı olmak... Bu
konuda başarı burjuvazinin tanıdığı imtiyazlarla değil, devrimci bir azınlığın
teşviki ile sağlanacaktır. İşçi sınıfı yeniden örgütlenecek, yeni bir güç olarak
yeniden yaratılarak, politik arenaya müdahale edecektir.⁵¹

8- Faşizmin İşlevi

Faşizm işlevsel açıdan nasıl değerlendirilebilir? Ya da başka bir biçimde sorula-
cak olursa, faşist hareket burjuvazi açısından hangi işlevi yerine getirmektedir?
Gramsci'ye göre faşizm, İtalya'da 'demokratik' sistemin azaltmış olduğu asgari
hakları bile yok etme işlevini üstlenmiştir. Burada söz konusu edilen haklar
ise, işçilerin örgütlenmesi ve bu örgütsel bağın işçi hareketi içerisinde büyük
kitlelere ulaşıncaya kadar genişletilmesi hakkıdır. Faşizm, sadece bu hakları
değil, bu haklar aracılığıyla elde edilen başarıları da yok etmeye yönelmiştir.
Gramsci, bu konudaki çözümlemelerini yaparken bir noktaya dikkat çekmiştir.
Faşist hareket, işçi örgütlenmelerine saldırırken, saldırısını, işçi örgütlerinin
yaptıkları sebebiyle değil, sadece örgütlenmiş olmaları sebebiyle yapmaktadır.
Faşizm, işçi sınıfına, işçi sınıfı örgütlenmesinin kitlelere bir biçim, bir çehre
verme yeteneğine sahip olduğu için saldırmaktadır. İşçilerin mücadele etmek
için sahip oldukları güçleri ve yetenekleri, büyük ölçüde sahip oldukları örgüt-
sel ağıdan kaynaklanmaktadır. İşçilerin örgütlenmesi için gerekenler, toplanma,
tartışma, bu toplanma ve tartışmalara bir süreklilik kazandırma ve liderleri-
ni bu yolla seçebilmeleridir. Ayrıca, gerekli olan şey, temel bir organik oluşu-
mun kurulması ve bu organik oluşuma sürekli bir işlevselliğin kazandırılması
ve bu oluşumun örgütlü bir hareket için çatı niteliğine kavuşturulmasıdır. İşte
faşizm, bu olasılıkları sistematik biçimde ortadan kaldırma⁵² işlevini yerine ge-
tirmektedir. Kısaca faşizmin işlevi, sadece işçi örgütlenmelerini işçi sınıfı için
yerine getirdikleri işlevleri nedeniyle değil; ontolojik düzeyde, bu işlevle var
olmaları nedeniyle yok etmektir.

Faşizmin, işçi örgütlenmelerini yok etmeye yönelik işlevinin dolaysız
sonucu da, ekonomik alanda burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin çıkarı-
na olan bir yapının kurulması ve sürdürülmesidir. Gramsci'nin 1926 yılında

50 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 270.

51 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 270- 271.

52 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 268.

Görüş

Akademik
Bakış

309

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

belirttiği gibi faşizm, ekonomik alanda, ülkenin tüm zenginliklerini sermayenin elinde yoğunlaştırmaya yönelik bir mekanizma gibi çalışmakta⁵³ ve böylece burjuvazinin ve toprak sahiplerinin ekonomik çıkarları lehine bir işlevi yerine getirmektedir.

Faşizmin, sermayenin yararına ve işçi örgütlenmesinin zararına olan işlevlerine değinen Gramsci, 1921’de faşizmin politik konumunu belirleyen temel noktaları açıklamaktadır. Buna göre; 1- faşistler suç işlemişlerdir, ancak cezalandırılmamaktadırlar, 2- faşistler, bu suçları, polis, özel muhafızlar ve diğer güvenlik güçlerindeki ve yargı organlarında ki on binlerce devlet memurunun maddi ve manevi desteği aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir. Bu memurlar bilmektedirler ki kendilerinin cezalandırılmamaları ve kariyerleri faşist örgütlenmenin yazgısına sıkıca bağlıdır ve bu nedenle politik konumunu sağlamlaştırmaya yönelik her girişimde faşizmi desteklemek için yeterince sebebe sahiptirler⁵⁴, 3- faşistler ülke çapında, en azından yarım milyon kişiyi silahlandırmaya yetecek kadar silah ve cephane stokuna sahiptirler, 4- faşistler askeri türde hiyerarşik bir sistem oluşturmuşlardır.⁵⁵

Gramsci, yerel faşist oluşumların merkezden emir aldıklarını ve önceden hazırlanmış planları anında uyguladıklarını açıklamaktadır.⁵⁶ Faşist hareketin örgütsel yapılanmasında görülen hiyerarşi ilkesi, sadece edimsel ihtiyaçlardan doğan bir yapılanma biçimi değil, aynı zamanda faşist ideolojinin kuramındaki temel kabullerden biridir. İktidara gelmeden önce kendi örgütleri içerisinde hiyerarşik bir yapılanma oluşturan faşist hareket, iktidara geldikten sonra tüm toplumu ve sınıfları hiyerarşik bir yapılandırma sürecine sokmuştur. Bu hiyerarşik yapı, totaliter bir sistem aracılığıyla korunmaktadır. Faşizmin iktidarının dördüncü yılında Gramsci, “...faşizm halk yığınlarını onurlu bir yaşam sürmeye, serbest iradesini belirtmeye, çıkarlarını savunmak için örgütlenmeye en ufak bir olanak bırakmayacak biçimde, bütün toplumu, üretimin mekanik işleyişine bağlayan askeri bir gücün ve bir baskı sisteminin egemenliği altında tutmaya girişmiştir” demektedir.⁵⁷

Katı hiyerarşik bir yapılanmaya sahip olan faşist hareket, edimsel olarak şiddete dayalı eylemlerle işçi sınıfı örgütlerini yıpratmıştır. Faşizm, en etkili faaliyetlerini yerel birimlerde, işçi sınıfının örgütlenmesinin temelinde, şehirlerde, kırsal merkezlerde, işyeri ve fabrikalarda gerçekleştirmiştir. Bozguncu işçilerin işten çıkarılması, işçi ve köylü liderlerinin sürgün edilmesi ya da sui-

53 Maria A. Macciocchi, a.g.m., s. 38.

54 Gramsci, yine 1921 yılındaki bir yazısında, İtalya’nın tarımsal bölgelerinde faşizmin, kapitalistlerin parasal desteği ve devletin sivil ve askeri yetkililerinin korumasıyla büyük bir güce ulaştığını ve emekçilerin sınıf örgütleri karşısındaki saldırıların, kapitalistlere yarar sağladığını dile getirmektedir. Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 63.

55 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 44.

56 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 59.

57 Maria A. Macciocchi, a.g.m., s. 39.

kasta kurban edilmesi, toplantılara yönelik yasaklar, iş saatleri dışında dışarıda kalmanın yasaklanması, işçiler tarafından gerçekleştirilen tüm sosyal faaliyetlere getirilen engeller, işçi meclisleri ve işçi sınıfı ve köylülerin bütün diğer organik birlik merkezlerinin yıkımı ve kitleler arasında terörün yayılması, faşizmin edimsel uygulamaları olmuştur.⁵⁸ Tüm bu uygulamaların, burjuvazinin istediği yönde sonuçlar verdiği, işçi sınıfı mücadelesi karşısında başarılı olduğu, İtalyan siyasal tarihi gelişmelerine bakıldığında anlaşılmaktadır.

Antonio Gramsci'nin Faşistleşme Süreci Hakkındaki Öngörülleri

Gramsci'nin faşizmi çözümlen yazılarında dikkat çeken bir yön de, bir taraftan İtalyan siyasal yaşamındaki gelişmeleri, dönemin güç ilişkilerini, tarafların eğilimlerini derinlemesine değerlendirirken, diğer taraftan bu değerlendirmelere bağlı olarak bir takım öngörülerde bulunmasıdır. Gramsci'nin söz konusu öngörülerinin bir kısmının gerçekleştiği, ancak daha büyük oranda da gerçekleşmediği belirtilmelidir.

Gramsci'nin ele alınacak olan ilk öngörüsü, 1920 yılında, yani faşizmin iktidara gelmesinden iki yıl önce, faşizmin iktidara geleceğini dile getirmesidir. Gramsci bu konuda şunları söylemektedir: "İtalya'da sınıf mücadelesinin mevcut aşaması ya devrimci proletaryanın iktidarı almasıyla... veya mülkiyet sahibi sınıfın ve iktidar kastının korkunç karşı eylemiyle sonuçlanacak. Sanayi ve tarım proletaryasına boyun eğdirmek için hiçbir terör biçiminden sakınılmayacak, bütün işçi sınıfının siyasal mücadelesini (Sosyalist Parti) ve işçilerin ekonomik güç sağlayan örgütlerini (sendikalar ve kooperatifler) burjuva devleti içinde parçalamak için ellerinden geleni yapacaklar."⁵⁹ Temelde, iktidarı ya proletarya ya da burjuvazi ele geçirecektir önermesine dayanan bu öngörünün, dile getirilmesinden iki buçuk yıl sonra, yani 1922'de Mussolini'nin hükümeti kurmasıyla, söz konusu öngörünün ikinci kısmı gerçekleşmiştir.⁶⁰ Aslında bu öngörü ilk bakışta oldukça basit ve sıradan görünebilir. Elbette ki, İtalya gibi kapitalizmin başat olduğu bir ülkede, sınıf mücadelesi söz konusu olduğunda, iktidarı ya burjuvazi ya da proletarya ele geçirecektir.⁶¹ Ancak bu çözümlemeye önemli olan nokta, zaten iktidarı ele geçirmesi olası olan sınıfların belirtilmesi değil; iktidarı ele geçirmesi olası olan sınıflardan burjuvazinin, proletaryaya karşı ne tür taktiklerle iktidarı ele geçireceğini, ya da iktidara geldiğinde proletaryaya karşı ne tür siyasalar izleyeceğini ipuçlarını vermesidir. Daha önceki bölümde de değinildiği gibi, Komüntern ve sosyalist önderlerce burjuva de-

58 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 268-269.

59 Giuseppe Fiori, a.g.e., s. 115.

60 Giuseppe Fiori, a.g.e., s. 143.

61 Bilindiği gibi Gramsci, "Hegemonya" kavramıyla ilgili çözümlemelerinde, bir toplumda hegemonyanın, ancak temel sınıflarca, yani burjuvazi veya proletarya tarafından kurulabileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, Gramscinin İtalya'da iktidarı, proletaryanın ya da burjuvazinin ele geçireceği yönündeki öngörüsü, hegemonya kavramıyla ilgili çözümlemeleriyle tutarlıdır ve bu bağlamda düşünülmelidir.

Gazi

Akademik
Bakış

311

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

mokrasisi ve faşizm arasında bir ayırım görülmezken, Gramsci faşizmin, burjuva demokrasisini bile aratacak bir felaket olduğuna değinmekteydi. İşte bu öngörü, burjuvazinin basitçe iktidarı ele geçirmesinin değil, burjuvazinin geri dönülmez biçimde şiddete dayalı bir yönetime yöneleceğinin, yani faşizmin iktidara geleceğinin ipuçlarını vermektedir.

Yukarıdaki öngörüsü gerçekleşmesine rağmen, Gramsci'nin diğer iki öngörüsü kuramsal çözümleme düzeyinde kalmış, İtalyan siyasal yaşamında gerçekleşmemiştir. Gerçekleşmeyen öngörülerinden ilki, 1921 yılında ileri sürdüğü, faşist hareketin bölüneceği öngörüsüdür. Daha önceki bölümlerde, Gramsci'nin, faşizmin kendi içerisindeki iki farklı eğilim nedeniyle bir kriz yaşadığını belirttiğine değinilmişti. İşte Gramsci'ye göre, faşist hareket bu krizden bölünerek çıkacaktı. Beyaz yakalı işçileri ve küçük esnafı içeren, orta tabakalara dayanan ve Mussolini'nin başkanlık ettiği parlamenter eğilimli kesim, dayandığı kesimleri siyasi açıdan örgütlemeye çalışarak sosyalistlerle işbirliği yapmak zorunda kalacaktı.⁶² Buna karşın, tarımsal kapitalist çıkarların doğrudan ve silahlı savunusunun zorunluluğunu dile getiren diğer eğilim, yani uzlaşmaya yanaşmayan kesim proleterlere karşı eylemlerle yoluna devam edecekti. Uzlaşmaya yanaşmayan bu kesim için sosyalistlerin, faşizmin parlamenter-uzlaşmacı kesimiyle yaptıkları ateşkesin ya da uzlaşmanın bir anlamı yoktu.⁶³ Bu bakımdan Gramsci'nin faşist hareketin bölüneceği yönündeki öngörüsü gerçekleşmemiştir.

Gramsci'nin gerçekleşmeyen bir diğer öngörüsü de, 1924 yılında ileri sürdüğü, faşizmin çöküşünün yakın olduğu öngörüsüdür. Sosyalist Parti'den Matteotti'nin faşistlerce öldürülmesi olayı, Faşist Parti'ye karşı büyük bir öfke dalgası yaratmıştır. Faşist Parti bu öfke dalgası karşısında paniğe kapılmıştır. İşte bu olay sırasında Gramsci, faşizmin düşüşünün çabuk olacağını öngörmüştür.⁶⁴ Oysa Faşist Parti, kendisini kısa sürede toparlamış, gücünü pekiştirerek sürdürmeye devam etmiştir. Faşizmin İtalya'da çöküşü Gramsci'nin beklediğinden çok daha sonra, 1943 yılında; üstelik de İtalyan siyasal yaşamının kendi iç dinamikleri sebebiyle değil, büyük oranda II. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi gibi dış dinamikler sebebiyle gerçekleşmiştir.

Sonuç

Yaşadığı dönemde savunduğu bazı fikirler dolayısıyla komünist çevrelerde muhalefette kalmasına rağmen, Gramsci'nin faşizm konusundaki çözümleme-

62 Gramsci, Kuzey İtalya'daki kapitalistlerin 1920 sonrasında reformist işçi sınıfı liderleriyle bağlaşıklık olma yönündeki Giolitti'nin stratejisiyle devam etmeyi tercih edebileceklerini dile getirmekteydi, ama Kuzey İtalya kapitalistleri, örgütlenmiş işçi sınıfını bütünüyle baskı altında tutma siyasası güden toprak sahibi bağlaşıklarca yönetilmekteydi. Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks*, (trans. and ed. Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith), International Publishers, 10.th Printing, New York 1989, s. 214, 3 numaralı dipnot.

63 Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, a.g.e., s. 64.

64 Giuseppe Fiori, a.g.e., s. 164.

Görüş

Akademik
Bakış

312

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

leri günümüzde hâlâ özgünlüğünü ve yetkinliğini korumaktadır. Gramsci'nin, faşizmi kapitalist üretim biçiminin bunalımından kaynaklanan doğal bir sonuç olmanın çok daha ötesinde özel bir tehlike olarak ele alması isabetli bir çözümlemedir. Bu çözümlemenin geçerliliği Aydınlanma düşüncesinin ve burjuva demokrasisinin tüm insanlık için ileri sürdüğü özgürlük ve kazanımların, İtalya'da budanmaya başlamasıyla açıkça ortaya çıkmıştır. Gerçekten de faşizm, Aydınlanma düşüncesi ve burjuva demokrasisinin, insanların doğuştan eşit ve özgür oldukları ön kabulü gibi tüm insanlığın kazanımlarını karşı devrimci biçimde ortadan kaldırmaya yönelmiştir. Ayrıca Gramsci'nin özellikle vurguladığı; faşizmin gelişiminde ve toplum üzerinde iktidarını pekiştirmesinde küçük burjuvazinin kritik rolü; faşist hareketin devletten ve sınıftan görece özerk olabilme eğilimi; faşist diktatörlükten sonra proletarya diktatörlüğüne geçiş düşüncesinin yanıltıcı olduğu v.b. gibi önemli noktalar, faşizm üzerine yapılan çözümlemeler için oldukça işlevsel katkılardır.

Gramsci'nin diyalektik yöntemi doğrultusunda kavramları karşılıklı ilişkiler/çelişkiler içerisindeki ikilikler biçiminde ele alması; faşizm çözümlemelerinde de faşist ya da komünist cephe içerisindeki ilişkileri, eğilimleri ikilikler biçiminde çözümlemesini sağlamıştır. Faşist cephe içerisindeki kentsel-parlamentar faşizm ile kırsal-silahlı faşizm ayrımı buna bir örnektir. Benzer bir örnek de, komünist cephe içerisindeki faşizme karşı sol kesimlerin ittifakını savunanlar ile faşizme karşı sağ kesimleri de içeren geniş bir ittifakı savunanlar arasındaki ikiliktir. Komünist cephe içerisindeki bir diğer ikilik örneği, bunalıma girmiş kapitalizmin doğal bir sonucu olarak görülen faşizmin, burjuva demokrasisi ile arasında niteliksel bir farkın olmadığını savunanlar ile faşizmin özel bir tehlike olduğunu savunanlar arasındadır. Ayrıca Gramsci, İtalya'da burjuvazinin kendi içerisindeki ikilikleri, uzlaşmaya yatkın olan kesim ile uzlaşmaz, silahlı mücadele taraftarı kesim arasında tespit etmiş; burjuvazinin halka dayattığı ikilikleri ise burjuva demokrasisi ve faşizm olarak ortaya koymuştur. Bu yaklaşım sayesinde, İtalya'da gerek büyük güç kazanan faşizm, gerek komünistlerin de dâhil olduğu faşizm karşıtı cephe, gerekse de komünistler, çelişkisiz tek bir blok olarak ele alınmamışlar, kendi içlerinde ve karşılıklı olarak birbirleriyle çelişkileri içerisinde çözümlenmişlerdir. Böylece, Gramsci tarafından faşizmin ve faşizm karşıtı cephenin güçler dengesi, dinamik biçimde ve derinlemesine ortaya konulmuştur.

KAYNAKLAR

ADAMSON Walter L., *Hegemony and Revolution: A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory*, Universty of California Press, Berkeley 1983.

ANDERSON Perry, *Batı'da Sol Düşünce* (çev. Bülent Aksoy), Birikim Yayınları, İstanbul 1982.

Gramsci

Akademik
Bakış

313

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

DIMITROV Georgi, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe* (çev. Ali Özer), Yücel Yayınevi, İstanbul 1974.

FIORI Giuseppe, *Bir Devrimcinin Yaşamı: A. Gramsci* (çev. Kudret Emiroğlu), V Yayınları, Ankara 1989.

GRAMSCI Antonio, *Selections from Political Writings (1921-1926)* (trans. and ed. Quintin Hoare), Lawrence and Wishart, London 1978.

GRAMSCI Antonio, *İtalya'da İşçi Konseyleri Deneyimi* (çev. Yusuf Alp), Belge Yayınları İstanbul 1989.

GRAMSCI Antonio, *Selections from the Prison Notebooks* (trans. and ed. Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith), International Publishers, New York 1989.

GRAMSCI Antonio, *Selections from Political Writings (1910-1920)* (trans. John Mathews), (Sel. and Ed. Quintin Hoare), University of Minnesota Press, Minneapolis 1990.

GRAMSCI Antonio, *Pre-Prison Writings* (trans. Virginia Cox), (Ed. Richard Bellamy), Cambridge University Press, Cambridge 1994.

GRAMSCI Antonio, *Komünist Partiye Doğru* (der. ve çev. Celal Kanat), Belge Yayınları, İstanbul 1998.

Gramsci Kitabı Seçme Yazılar (1916-1935), (çev. İbrahim Yıldız) (haz. David Forgacs), Dipnot Yayınları, Ankara 2010.

LASCHITZA Annelies, *Rosa Luxemburg Her Şeye Rağmen, Tutkuyla Yaşamak*, (çev. Levent Bakaç), Yordam Kitap, İstanbul 2010.

LUMLEY Bob, *Gramsci's Writings on the State and Hegemony, 1919-35: A Critical Analysis*, The University of Birmingham, Birmingham t.y.

MACCIOCCHI Maria A., "Gramsci ve Faşizm Sorunu", (çev. Cemal Süreya), *Faşizmin Analizi*, Payel Yayınevi, İstanbul 2000, 13-40.

MARTIN James, *Gramsci's Political Analysis: A Critical Introduction*, McMillan, London 1998.

POULANTZAS Nicos, *Faşizm ve Diktatörlük* (çev. Ahmet İnel), Birikim Yayınları, İstanbul 1980.

RANSOME Paul, *Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş*, (çev. Ali İhsan Başgül), Dipnot Yayınları, Ankara 2011.

Görüş